

פרשת האזינו - ער"ה תשס"ח הבעל"ט

דברים (לכ: ה-ז):

הַשְּׁחַת לֹא לֹא בָּנִי מוֹמֵם דּוֹר עֵקֶשׁ וּפְתִלְתַּל: וְהִיא
לִיהוָה תִּגְמְלוּ זֹאת עִם נָבֶל וְלֹא חֶכֶם הֵלֹא הוּא
אֲבִיךָ קִנְיָךְ הוּא עֵשֶׂךָ וַיְכַנְנֶךָ: שְׁנֵי זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוֹ
שְׁנוֹת דֹּר-דּוֹר שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיַּגִּדְךָ וַקְנִיךָ וַיֹּאמְרוּ לְךָ:

רש"י:

(ה) שחת לו וגר' כתרומה
מכילו להון ולא ניה: בניו מומם. בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם: בניו
מומם. מומם של בניו היה ולא מומם: דור עקש. עקוש ומעוקל כמו ואל כל
הישרה יעקשו ונלשון משנה מולדה ששיייה עקומות ועקוסות: ופתלתול.
לנעורט"ליש (פערדרעהט פערזויקקעלט) כפמיל היה שגולין אורו ומקוין אורו
סעבות כ הגדיל: פתלתל. מן המינות הכפולות כמו ייקקק אדמדס סמרח
פגלגל: (ו) הלה תגמלו זאת. לשון תימה ובי לפניו חכם מענין שיש גידו ליפרע
מכס ושהיטיב לנס בכל הטעות: עם נבל. ששכח את העשוי להס: ולא חכם.
להיין את העולות שיש גידו להיטיב ולהרע: הלא הוא אביך קנך. שקנך
שקנך ד קנן הקלעים ונארץ חזקה שקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך. אומה
נאומות: ויכונך. אחרי כן בכל מיני נסים וכן מנס כהניס מכס נביאים ומנס
מלכים כנך שהכל חלוי נ: (ז) זכור ימות עולם. מה עשה גראשונים שהכעיסו
לפניו: בינו שנות דור ודור. דור אנוש שהליץ עליהם מי אוקינס ודור המנוול
ששפטס. ד"א לא נחמס לבנכס על שעבר עט שנות דור ודור להכיר להבא שיש גידו
להיטיב לנס ולהחיל לנס ימות המשחית והעולם הבא: שאל אביך. אלו הנביאים
שנקראו אנום כמו שנאמר בלויכו אבי אבי רכב ישראל: וקניך. אלו החכמים:
ויאמרו לך. הראשונות:

כלי יקר:

(ו) הלה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם וגר'. קישור פסוקים אלו עם הפסוקים
הקודמים נ"ל על דרך שנאמר (איוב להו-ו) אם חטאת מה תפעל בו ורבו
פשעיך מה תעשה לו, אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח. כאותו סדר שזכרו
שם נזכרו גם כאן כי קודם שנכנס עמהם בדברי תוכחה הניח להם הקדמה זו שלא
יחשבו על ה' תועה לאמר שיש אל השי"ת נפקותא בדבר אם תעשה רע או טוב,
ותחשוב לומר שהשי"ת תועלת עצמו דורש לדחות מעליו הנוק המגיע לו מן פשעיך,
ולקרב אליו התועלת הנמשך לו מן קיום המצות, עז"א שאתה טועה בשניהם כי
בענין ההשחתה אמר תחילה שחת לו לא כתרומה חבילו להון ולא ליה, כ"א רבו
פשעיך מה תעשה לו. ועיקר ההשחתה להם היא ומומם היא ולא של השי"ת, ואח"כ
אמר על קיום המצות כי לשון גמול נופל על איזו גמול טוב ואמר הלה תגמלו זאת,
ה"א של הלה רבתי לרמוז על ה' חומשי תורה וכי אתה חושב לגמול להקב"ה איזו
טובה בקיומך ה' חומשי תורה שנקראו זאת, שנאמר (דברים דמד) וזאת התורה.

עם נבל ולא חכם. אע"פ שאין ולא חכם הפכו של עם נבל, מ"מ נ"ל שכך פירושו
כי במלת נבל באר פירושים שונים בדברי המפרשים. ואני אומר שכל מי שאינו
נדיב לב נקרא נבל וראיה ממה שנאמר (ישעיה לבח) לא יקרא עוד לנבל נדיב
ולכילי לא יאמר שוע. מכלל שהנבל הפך הנדיב ונבל הכרמלי יוכיח כי הוא אמר
(שמואל א' כה"א) ולקחתי את לחמי וגו' ונתחתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה.
ועליו נאמר (שם כה"ג) כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו. ואולי נגזר שם זה
מן לשון יוכל ויבולה שפירושו אף מה שאתה מוביל לה כך זה שאינו נדיב לב,
כל היום הוא מוביל מאהרים אליו אבל הוא לא יתן כלום לאהרים והנה זה הטועה
חושב שיש להקב"ה איזו צורך במצותיו מי הכיאו הלום לחשוב מחשבה נפסדה
זו, אין זה כי אם מצד שהוא עצמו נבל ולא נדיב ורחוק בעיניו שאחד יעשה
איזו טובה לזולתו בחנם אם לא שידע שהמקבל טובתו יחזור וישלם לו כגמול ידו
כי אם אינו מצפה לתשלום גמול למה יעשה טובה לזולתו בחנם, כך הוא חושב
גם על הקב"ה כראותו גודל הטובות אשר עשה ה' אתו יחשוב למה זה עושה
הטובות ההם עמדי בחנם אין זה כ"א לכרי שיקבל גם הוא תועלת ממני יותר מהמה,
ע"כ קרא לחושב מחשבה זה נבל ולא נדיב כי רחוק בעיניו שיעשה ה' אליו הטובות
על צד הנדיבות והחסד לכן נאמר בסמוך וינבל צור ישועתו, ר"ל דבר עליו כדבר
על אחד הנבלים ועל כן מדה כנגד מדה כגוי נבל אכעיסם. עוד קראו לא חכם
כי מלבד מה שהוא נבל ולא נדיב הנה הוא בן לא חכם כי לא מחכמה שאל על זאת.

חסד יבנה. כינו שנות דור ודור, פירש"י דור המבול ודור הפלגה כי בשני דורות אלו היה מעשה כל באי עולם מקולקלים ובוה רצה להחזיק מה שאמר הוא עשן ויכוננך כי אילו היה לו צורך במעשיך אין עשה הקב"ה בשני דורות מקולקלים אלו אשר השחיתו התעיבו דרכם על הארץ, וירא הקב"ה כי אין איש וגו' ותושע לו וזעו וצדקתו היא סמכתהו (ישעיה נט.טז). ולא היה מקבל תועלת משום נמצא וברורות הללו חזר העולם לתוהו ובוהו ואעפ"כ הוא ית' עשאו ויכוננהו על מכונו ככראשונה לא חסר דבר, וע"כ אמר כינו כלפי מה שקראו בן לא חכם ורצה להוכיח שטותו מן הוא עשך ויכוננך, ועכשיו חזר להוכיח שהוא נעדר מן החכמה והבינה ממ"ש כינו שנות דור ודור, כי לא עם בינות הוא אשר לא נתבונן בשנות דור ודור.

ואח"כ חזר לפרש על ראשון ראשון, על מ"ש הלא הוא אביך קנך ורצה להוכיח מזה שמצד היות הקב"ה אביך ע"כ הוא מטיב עמך על צד הנדבה כרחם אב על בניו האם גם כזה תהיה מסופק שמא גם האב לא יעשה דבר לבנו כחנם, על זה אמר שאל אביך ויגדך, כי יגיד לך כל מה שהוא מטיב עמך על צד הנדבה וממנו תקיש גם אל אביך שבשמים, ועל שקראו בן לא חכם ורצה להוכיח מן הוא עשך ויכוננך, וממה שאמר כינו שנות דור ודור. ע"ז אמר אם עכפ"ס לא יהיה כך חכמה ובינה להכין במה שהיה לשעבר או שאל זקינו ויאמרו לך, פירש"י זקינו הם החכמים והמה יאמרו לך דברי חכמה ממה שהיה לשעבר ובדרך זה מחובר הלא הוא אביך קנך, אל מה שקראו עם נבל, ואתיו נמשך פסוק זכור ימות עולם, ופסוק שאל אביך ויגדך, כי הכל נמשך אל מה שקראו עם נבל. וכן לאידך גיסא מה שקראו בן לא חכם נמשכו אתיו פסוקים הוא עשך ויכוננך, כינו שנות דור ודור, זקינו ויאמרו לך.

ואח"כ ביאר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כי מ"ש עם נבל על זה אמר הלא הוא אביך קנך, כי לו הנות הן יהי כדברך, שאין שום אדם עושה טובה לזולתו בחנם, הני מילי לאיש נכרי אבל האב לבנו אפילו מי שהוא צד עין בזולתו, מ"מ וכי אין דרך העולם שהאב עושה לבנו כמה טובות מיום הולדו על צד הנדיבות כחנם ואינו מצפה לתשלום גמול, כך הקב"ה הלא הוא אביך קנך, והוא מרחם עליך כרחם אב על בניו אף על פי שאין לו שום תועלת ממך, ועל מה שקראו בן לא חכם רצה להוכיח זה באמרו הוא עשך ויכוננך, מאחר שהוא עשך אם כן כל מה שאתה עושה יכול הוא ית' גם כן לעשותו בק"ו כי אם עשה אותך אם כן כל אשר תמצא בכחך לעשות פשיטא שיש גם בכחו ית' לעשותו, כמ"ש (תהלים צד.ט) הנוטה ארזן הלא ישמע היצר עין הלא יכיר. וכמ"ש (שם נ"ב) אם ארבע לא אומר לך כי לי תכל ומלואה. ע"כ אמר הוא עשך והרי עשה אותך ואת כל אשר תמצא בכחך לעשותו ביחד, ואם כן היה הוא ית' יכול לעשות כל מה אשר אתה עושה אם היה לו אינו צורך בו ומאחר שלא הבנת דבר זה משכלך ודאי אתה בן לא חכם.

ואח"כ אמר זכור ימות עולם. אתה הנבל ולא נדיב שרחוק בעיניך שעשה הקב"ה דבר על צד הנדיבות מבלי שיצפה לתשלום גמול, זכור ימות עולם. הימים אשר בהם ברא הקב"ה העולם כי בזה תצטרך להודות על כל פנים שעולם חסד יבנה, שהרי קודם שנברא העולם היה הוא ית' לבדו ומציאותו היה מספיק בעצמו ולא היה צריך אז לשום נמצא כי לא היה עדיין שום דבר במציאות, ואם כן בימות עולם כשברא עולמו ודאי לא בראו כ"א מנרבת לבו ורצונו כמ"ש (שם ט"ז) עולם

או"ח:

אֲתָנּוּ לְעִבְדִים בְּמָה שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִיַּד פְּרָעָה וְהִחִיָּה אֲתָנּוּ בְּמִדְבָר וְהִבִּיא אֲתָנּוּ לְאֶרֶץ מְלֵאָה כֹּל טוֹב וְכִנְגַד זֶה אָמַר קִנְיָן, ג' שְׂמִתָּן אֲתָנּוּ תִקְוָן מַעֲלָה וְרַם בְּחַת שְׂכִינְתוֹ בְּתוֹכְכֵי וְנָבֵא אֲתָנּוּ, וְזֶה תִקְוָן גְּדוֹל שֶׁעָשָׂה אֲתָנּוּ כְּלִי רְאוּי לְקַבֵּל הַנְּבִיאָה, וְכִנְגַד זֶה אָמַר עֲשֹׂף פְרוֹשׁ מַעֲשֵׂה חֲדָשׁ מְלִכְד הַבְּרִיאָה הַדְּמוּתָה בְּמֵאֲמַר אֲבִיךָ, ד' שְׂמִתָּן אֲתָנּוּ הַתְּכַוֵּנֹת הַנְּצַחִי לְזִכּוֹת בּוֹ חַי עוֹלָם הֵבֵא שְׁהוּא הַעֲקָר, וְהַפְּנֵה בְּכָל זֶה הוּא שְׂאִין הַנְּכָל עוֹשֵׂה נְכָלָה עִם גֵּר זֶה אִם לֹא לְצַד הַיְיֹתוֹ סָכַל וְהוּא אֲמִירוֹ נְכָל וְלֹא חֲכָם:

ז) זכור ימות עולם. אמר ד' תלקות כנגד ד' דברים שאמר בפסוק שלפני זה, כנגד אמרו הלא הוא אביך שקמו בו שהוא הבורא אמר זכור ימות עולם שהם שש שמי בראשית שם ימצא פי הוא היצר הוא הבורא, וכנגד אמרו קנך שקמו ליציאת מצרים ושאר הטובות שבהם קנה אותנו אמר כינו שנות דור ודור שיתבונן במה שפעל ה' בשנים של ב' דורות שהם דור היצא ממצרים דור רביעי הנקנס לארץ ובהם יפיר מעשיו ותבדק לעם ישראל שבהם קנך, וכנגד אמרו עשך שהוא תקוה עליון שפרשנו בו שנתן שכינתו בחוכנו ונבא אותנו אמר שאל אביך ויגדך אביך הם הנביאים, וכן פרשנה רבותינו ז"ל (ספרי). וכנגד ויכוננך שפרשנה על הכנות עולם הלא אמר ויגדך ויאמרו לך פרוש הם חכמי ישראל המפירים בהכנות הדבר והמשגג לעולם הלא הם יאמרו לך:

ה) שחת לו לא בניו. פרוש לשמשחיתים ודרכם גורמים רעה לעצמם, ומה רעה גורמים לא בניו פרוש שאינם נקראים בני אל חי באומנם ז"ל (ב"ב י"ג) כשישגאל הולכים בדרך של מקום נקראים בניו וכל שאין הולכים וכי נקראים עבדים, והוא אמרו שחת לו שלא יקראו בניו של הקדוש ברוך הוא, ונקראו מומם לפי שיש מקום לומר סוף סוף יגיע הדבר לאב מום הבנים ח"ו, לזה אמר מומם פרוש המום מהם בא לא מאבינו כי הוא ברא את האדם ישר, וכמאמר הנביא (ישעיה ה') פרס היה וגו' וינעוהו ויסקלהו וישעוהו שרק וגו' ויקו לעשות ענבים וגו', והוא אמרו מומם פרוש המום מהם בא, ופרוש מום על דרך אומנם ז"ל (סוטה ג) אין אדם עובר עברה אלא אם כן נקנסה בו רוח שטוח, שהוא רוח רעה והיא תקרא מום בסוד אמרו (לעיל ט"ז) מום רע, והמשכת חלק זה הרע אינו אלא מצד מעשה האדם:

דור עקש ופתלתל וגו'. שאם יהיה עקש לבד, דברי התורה תשים המעששים למישור, ומי גרם לזה שנשחת היותו עקש ופתלתל פרוש מתחזק בעקשותו, פאשר עיניו וראות בדרות הללו מיני אפיקורסות דרך עקש וקשאדם מישר עקשותיהם הם מתחזקים בארחות עקשים קשים, וזה אכזבן מולדת בית: ו) תהיה ותגמלו זאת. אמר לשון גמול לתעיר שבמקום שיגמלוהו טובות פעל כל אשר גמלם הנה הם משלמים רעה תחת טובה, ואמרו עם נבל ולא חכם ואין חכם הפסית הנבל, לומר שהגם שיהיו עם נבל משבעם אם היו חכמים לא היו נבלים עם ה', כי הנבל יפיר שחושף מישר אך למחסוד ולא יהיה נבל:

והוא מה שגמר אמר הלא הוא אביך וגו', סדר ד' תלקות, א' שהוא ברא את האדם וכנגד זה אמר הוא אביך, שנית שקנה

שיחת לו לא בניו מומם. גיל כי כשאנו עושים רצון המקום אנו בני למקום וכשאין אנו עושים רצונו אנו נקראים עבדים וכו'. ח"כ שחת לו לא בניו מומם, והיינו זה מומם שהם לא בניו אלא עבדים:

וג"ל עוד כי באמת הקב"ה מדקדק עם עמו ביותר להיות שהם בניו, וכדרך שאמרו חז"ל (ימות קבל) וסביביו נשערה מאוד שמדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, וחסא שלא יחשב לשאר האומות יחשב לנו,

וכדאמרו במדרש (ס"כ"ו טו) וכי אומות העולם אינם חוטאים, אלא הם חוטאים ואינם כלים, והכוונה כי להיות שאנו בני ה' ויותר ראוי עונש לבן שימרה פי אביו מעבד שימרה פי אדון שלו. והנה ניבא משה שישחיתו דרכם כ"כ ולא יחשב להם השחחה בעבור שהם בני ה' ומדקדק עמהם ביותר כאב שמדקדק על בנו, אלא שיהיו באמת מעוקשים ומקולקלים מאוד. חז"ש שחת לו לא בניו, היינו אין המום שיחשב להם שיהיו בשביל שהם בניו, וכבחינה זו בן החוטא וממרה פי האב המטיבו יחשב שיחת, רק דור עקש ופחלתול, שהם באמת דור עקש ומשחיתים, כנ"ל והוא דרך נכון:

עוד ג"ל לפרש, הנה האדם מתנצל לפני הקב"ה כי הוא ידע יצרנו וכו', אבל אם יחטא בשביל חסרון האמונה על זה אין לו התנצלות לומר בראת יצר הרע. והנה בניו של אדם אבן בוחן הם אם חוטא משום תאוה או חסרון אמונה, כי מי שחוטא מחמת תאוה, מגדל את בניו לשמור מצות ה', משא"כ מי שאין בו אמונה גם אח בניו ישחית שירעו ולא ירגילים בדרכי ה'. ח"כ הפסוק שיהת לו לא, היינו השחחה אין ליחס לה' כי הוא ברא יצר הרע, בניו פירש בבנים לה' כי הוא ברא יצר הרע, בניו עצמם, דור עקש ופחלתול דור שחושב מחשבות ונומד על דעתו וק"ל:

הח"ח:

ומלול במצווה מן המצוות — נאפילו מורה הור לעצמו לבטל מנהג שנשפרש בישראל — עליו לדעת שהוא שיחת לא רק לו לעצמו, אלא גם "בניו מומם": הוא פוגם ומשחית גם את בניו אחריו. שאם האב מוותר על קיום מצווה "קלה" — הוא פותח בכך פתח לבניו ללול גם במצווה "חמורה". וכחוצאה מכך יגדל חלילה בישראל "דור עקש ופחלתול".

נועם אלימלך:

"שיחת לו — לא בני" (לב, ה). פרוש: דהנה כל הברכות והמוצות והרחמים הוא

הכל ל'ישראל, אך בשארם חוטא, הם ושלום, או בלתי אפשר שיבוא לו כל המוצות. והכתיב להם, שאף-על-פי-כן אל יתאשו עצמם, כי כבר הכתיבם (מלאכי ג, ו): "אני ה' לא שנית, ואתם בני יעקב לא כליתם". והו: "שחת" — פרוש: בשארם חוטא, הם ושלום. "לו, לא" — פרוש: גורם, שהשם יתברך עושה מ'לו' ביו"ל לא כאל"ף, שצריך לומר את השבועה שלא לבלות אותם. "בני מומם" פרוש: שמוש רבנו, עליו השלום, הוכיח אותם לאמר: אמת אל תתאשו, כי בודאי אף-על-פי ששחתו, הם ושלום, אף-על-פי-כן לא יבלה אתכם, הם ושלום, כנ"ל מחמת השבועה, רק שאין יפה לכם שאתם, הנקראים 'בנים למקום', ברוך הוא, שתלכו במומים, שתחבלו בעצמכם בחטאתיכם, חלילה.

זכר ימות עולם" (לב, ז). פרוש: אך בן התנהג, שתהנהג, ותחשבו תמיד חוממות אל ונדלתו, כל הנפשים והנפלאות שמומות עולם, כדי שתכנסו וקמותו ונדלתו בלבכם.

"בינו שנות דר ודר". שתבינו האיד 'דור הולך ודור בא', ומה טוב לדבק במעשה הצדיקים, ולא להפך, חלילה. ואם תאמרו: האיד אפשר להתבודד לחשב תמיד דוממות אל ולהפריד עצמי מעניני עולם? מלאכתי מתי נעשית לפרנסתי ולפרנסת אנשי ביתי? לזה אומר: "שאל אביך" — פרוש: הפלל להשם יתברך, ברוך הוא, הוא אביך. "יתברך" לשון המשכה, והוא ימשיך לך שפע

ויברכה לפרנסתך. ולכן נכתב בלשון "שאל" — לרמוז, שלא יהיה הכל — כל מגמותיו בשביל הפרנסה, אלא העקר יהיה העבודה להבורא, ברוך הוא, באמת, והבקשת הפרנסה תהיה כדרך המשאל, הצריך להם בעניני עולמים. ואם תחשבו לומר: איד נדע שנתנה נענים בתפלתנו? לזה אומר: הראיה הזאת היא לכם: "אקניד" — ויאמרו לך. פרוש: הלא גם הצדיקים, הנקראים 'אקנים' — זה קנה חכמה — יכלת בידם להמשיך לכם פרנסה ושפע בבורים ואמרום הצרופה, על אחת כמה וכמה קשתתפלו מקירות לבכם להבורא, ברוך הוא!

ואם תאמרו: הלא האמות הם יושבים שקטים ושלום, מלאים כל טוב, והם תמיד בעולם הפרוה, ומדוע אתה מצוה עלינו כל הנ"ל: לעשות כל התורה הזאת ולהתפלל על הפרנסה בדרך שאלה? למה נצטרע מפל האמות, אשר הנחיל להם כל טוב באין מעשה טוב להם כלל? והו (לב, ח): "בהנהל עליון גוים, בהפרידו" כו' כו', וזה השיב להם: "יצב גבלות עמים למספר בני ישראל". פרוש: בודאי לא להם הוא המנוחה והנהלה שלש להם עתה, פי לעתיד, במהרה בימינו, התחלק ארצם לשכמים למספר בני ישראל, וזה הציב להם גבולות. והשם הטוב במהרה יגאלנו, ויתן לנו נחלת גוים, ועמל לאמים נידש למען לעבד אותו בשמחה ובטוב לכב מרב כל, אמן.